

§ 12.

Till revisorer omvaldes kyrkoherde Sven Ljung, Veinge och musikdirektör Reinhold Andersson, Harplinge och till suppleanter för dessa komminister Olov Agrell, Finspång och kyrkoadjunkt Sven Björck, Jarsnäs.

§ 13.

Förklarade ordföranden årsmötet avslutat.

Danderyd som ovan

Sven Håkan Ohlsson.

Den swedbergiska prinspsalmboken.

Ett av de mest intressanta formaten av den swedbergiska psalmboken utgöres av det s. k. »printzens format». Denna prinspsalmbok, som Swedberg lät upplägga för hans kungl. höghet prins Karl, sedermera Karl XII, trycktes under år 1694. Till tryckningen införskrev boktryckaren Burchardi nya stilar till en kostnad av 600 riksdaler. Dessutom anställdes extra arbetsfolk vid de två pressar, som skulle trycka prinspsalmboken. Omkostnaderna för tryckningen skulle enligt konung Karl XI:s löfte bestridas med statsmedel. Detta löfte infriades dock först några år efter bokens tryckning i samband med uppläggningsen av rikspsalmboken 1695. Burchardis förlagsverksamhet kommer att ingående behandlas i ett arbete om tillkomsten av 1695 års psalmbok.

Prinspsalmboken är upplagd i ett mindre duodesformat, som påminner om den hos Hendrich Keyser år 1675 tryckta reussnerska psalmboken Gottselige Haus und Kirchen Andacht. Den är dock något högre än den sistnämnda, som även den är en duodes. Prinspsalmboken föreligger i varianttryck.

I prinspsalmboken upptogs blott 259 av de 482 psalmerna i den ordinarie swedbergiska psalmboken. Collijn har i sin bibliografi över Sveriges 1600-tals litteratur ej observerat detta¹⁾. Förklaringen torde vara denna. Prinspsalmboken har för de i denna bok intagna psalmerna behållit numreringen i den fullständiga swedbergiska psalmboken. Nummerföljden blir t. ex. 32, 36, 38, 39 och 42. Eftersom slutpsalmen nr. 483 »Herre signe tu och råde» även

¹⁾ I. Collijn, Sveriges bibliografi, 1600-talet, I, Uppsala, 1942, sp. 736 f. Jfr. Collijns redogörelse för trigesimosecundopsalmboken. a. a., sp. 737.

finns med i prinspsalmboken, så kan man lätt få den uppfattningen, att här föneligger en fullständig edition av 1694 års psalmbok. Den ordinarie swedbergska psalmboken upptager trots slutnumret 483 blott 482 psalmer. Nr. 344 är nämligen överhoppad. De fyra latinska hymner, som fogats till den swedbergska psalmboken som ett litet appendix, »nonnulli hymni latini», ha övertagits i obeskuret skick i prinspsalmboken.

Då det ur psalmhistorisk synpunkt har sitt intresse att se vilka psalmer som Swedberg ansåg böra kunna undvaras i prinspsalmboken, meddelas en förteckning över dessa. Siffrorna avse nr i den swedbergska psalmboken. Avdelningsrubrikerna ha medtagits för att giva en översikt över vilka avdelningar i prinspsalmboken, som skattats hårdast. Beteckningen (ä) efter en psalm angiver, att psalmen finns i tryck 1645 eller tidigare. För psalmer efter 1645 har författarnamn utsatts. Om en psalm är översättning från ex. en tysk kyrkovisa har blott den svenske översättarens namn angivits. Anteckningen (anon.) vill markera, att psalmens förf. eller svenska översättare är okänd.

Catechismus författad i sånger.

Tijo Gudz bud.

2. Wår Herre Gud af himmelrik, låt oss (ä).
4. Betrachtom wål the hølga bud (Spegel).

Trones artiklar.

8. O Gud wi lofwe tig, O Gud wi tacke tig (ä).
9. Vppå Gud Fader jag fast tror (ä).

Herrans bøn.

11. O Fader wår högt öfwer oss i himmelrik (ä).

Om döpselsen.

14. Wår Herre Christ til Jordan gick (Spegel).

Om Herrans nattward.

18. Gud ware lofwat och högelig prisat (ä).
20. O Jesu tu min frälserman (Brask).
21. Jesu Christi oskyldiga död (Spegel).

22. Säll then som hafwer Jesum kiär (Spegel).

23. Hur kan och skal jag tig (Petraeus).

25. Tig Jesu wil jag prisa (anon.).

Konung Davidz psalmer.

27. Hielp Herre hwad för jämmerlig ting (ä).

29. Ach Herre huru marga (Lindschöld).

30. Hör mig o Gud, gif på mitt tahl (Spegel).

33. På tig förtröstar jag min Gud (Spegel).

34. Herre medan tu tig dölier (Spegel).

35. På Herran jag förtröstar (Spegel).

37. Säg Herre huru länge (Lindschöld).

40. O Herre tu äst min enda tillflycht (Spegel).

41. Himblarna med all theas här (ä).

46. Then store wida jord (Spegel).

48. Ah Herre Gud, jag efter dig fast längtar (anon.).
50. Herren är mitt lius och hälsa (Arrhenius).
51. När jag nu min bön vtgjuter (Allon).
54. Then onde wachtar ther fast vppå (ä).
55. Giör wäl och lät alt ondt bestå (ä).
58. Såsom hiorten trågit längtar (Spegel).
59. O Herre fräls mig och döm min sak (ä).
60. Jag siunger om en konung bald (ä).
63. Alt folck skal nu här höra (Spegel).
64. Then store Gud han talat har (Spegel).
66. Förbarma tig Gud öfwer mig (ä).
69. Gud hör min bön och the tig fram (Spegel).
70. O menniskia Gud klagar (Spegel).
73. Min åträ fast til Herran står (Spegel).
74. Gud hör min röst och klagan (Spegel).
78. Gud! skynda tig att frälsa mig (Lindschöld).
79. Min Gud! på tig förtröstar jag (Spegel).
82. Vti min nöd jag söker (Lindschöld).
83. Min Gud jag nu åkallar (Spegel).
85. Israels herde, tu som går (Boëthius?).
87. O huru liuflig är tin boning (Spegel).
89. Tin öron Herre til mig bög (Lindschöld).
91. Eländig är vår tid och år (ä).
94. Ett kostligt ting och godt thet är (Arrhenius).
95. O Gud som har i händer (Spegel).
97. Hela werlden frögdens Herran (Arrhenius).
102. Säll är then man som fructar Gud (ä).
103. Tu som wil Herran tiena (Spegel).
104. Tå Israel af Egypten drog (ä).
105. O Gud thet är min glädie (Spegel).
108. Jag löfter mina händer (Arrhenius).
110. Om Herren icke med oss står (anon.).
111. Alt arbet är ju fåfångt här (ä).
112. Om Gud ei bygger huset vp (ä).
116. Si huru godt och liufligt är (Spegel).
117. Wid the elfwer i Babylon (ä).
119. Tu Herre vtransakar mig (Spegel).
120. Ah Herre hör och bistånd giör (Spegel).
122. Titt namn o Gud jag lofwa wil (Arrhenius).
124. Min siäl skal vtaf hiertans grund (ä).
126. Lofsiunger Herran, lofsiunger Herran (ä).
127. Lofsiunger Herren Gud med psalmers söta liud (Spegel).
128. Lofwer Gud i himmels högd (Swedberg).
- Ahrlige högtiders psalmer.*
Adwents psalmer.
133. Giör porten hög, giör dörren bred (Arrhenius).
134. Pris ware Gud ewinnerlig (anon.).
- Julehögtids psalmer.*
Om Christi föde!se.
137. War gläd tu helga christenhet (ä).
138. När Herren Christus födder war (ä).
141. Gläd tig tu helga christenhet (ä).

146. Betrachtom thet i thenna tid
(Swedberg?).
150. Pris ware Gud i himmels thron
(Spegel).
151. Wår Jesus är af jungfru ren
(anon.).
153. Christe som oss hafwer kiär
(anon.).
154. War glad, min siäl, som i mig
bor (Brask).

Nyårs psalmer.

Om Nyårs-dag.

158. Thet gamla åhr framgångit är
(Swedberg).
159. Wår tid är ganska flychtig här
(Swedberg).
161. Igerom sorg och plågor (Brask).
- Om Jesu namn och wålgjörningar.*
165. Jesus är min bästa skatt (Arrhe-
nius).
167. Si, Jesus är ett tröstrikt namn
(ä).
168. Jag wil tig Jesu prisa (Spe-
gel).
169. Jesu, tu min frögd och fromma
(Arrhenius).

Psalmer på Trettonde dagen.

171. Ett barn är födt af jungfru ren
(ä).

Om Christi pino och död.

176. Ah Herre, huru skräcke'ig är
(Spegel).
177. Jesu! diupa såren tina (Nore-
nius).
180. Ah hiertans we! at jag skal se
(Spegel).
181. Min Frälsare, hwad siälawe
(Amnelius).
182. Skåder, skåder nu här alle
(Amnelius).
185. O Jesu, tu Gudz lamb (Brask).
186. Min siäl, tu måste nu glömma
(Spegel).
188. Jesu! lär mig rätt betänckia
(Spegel).

Om Christi begrafning.

190. Sann Gud och man, o Jesu blid
(ä).

Påska psalmer.

Om Christi vpståndelse.

195. Then Herren båld, Gudz Faders
son (ä).
199. Lät oss frögdas, gladlig siunga
(Brask).
200. Lät oss nu Jesum prisa (Spegel).
201. Jesu! tu tig sielf vpwäckte
(Spegel).
202. Thenne är then store dagen (Al-
lon).

Om Christi himmelsfärd.

203. Jesu! tu äst wår salighet (ä).
205. Nu frögdoms wi med glädie stor
(anon.).

Pingesdaga högtid.

Om then Helga Anda.

208. Then Helge Andes nåd (ä).
213. Helge And, mins hiertans nöije
(Spegel).
214. När Christus Gudz thens Högs-
tas Son (ä).
215. Andans helga nåde (Brask).
- Om then H. Trefaldighet.*
222. Gud heligste Treenighet (ä).
223. O Skapar' och o gode Gud (ä).
- Vppå S. Michaelis dag.*

Om the H. Änglar.

225. O Fader wise, tig wi allesamman
(ä).
227. O Herre Gud, wi lofwe tig/
Med mun (Swedberg).
228. O Gud, rik af barmhertighet (ä).
- Vppå alla Helgona dag.*

230. O Jesu, tu wår Frälsare (ä).

*Psalmer öfwer några söndags evange-
lier.*

236. Om en rik man här siungom wi
(ä).
238. Står vp af synd med allo flit
(ä).
240. Then som efter Gudz rike står
(ä).

Åtskillige läro-psalmer.

Om menniskiones fall och vprättelse.

248. O Herre Gud af himmelrik/
Hwad tu äst (ä).

249. O Jesu Christ, tu nådenes brunn (anon.).
253. Nu frögden eder christne all (ä). (ä).
- Om Gudz Ord och församling.*
257. Wak vp, wak vp i Gudz namn (ä).
258. O Herre Gud tin helga bud (ä).
259. Ett godt beråd och wälbetänckt mod (ä).
261. Hielp Herre mill, hur står thet til (ä).
- Om Antichristo.*
268. O Rom, går thet nu så med tig (ä).
270. O ewige Gud af ewighet (ä).
Om Gudz nådige beskydd.
272. Vti tin nåd, o Fader blid (ä).
Om Gudz nåd och syndernas förlåtelse.
275. Min Gud, lof, pris och tack jag tig (Brask).
276. Jag tackar tig, min högste Gud (Brask).
278. Omvänd mig Herre kiär (Brask).
Om Christi förtienst, kiärlek och nådige närwarelse.
280. O Christe morgonstierna (ä).
284. Skiönste barn, o Jesu kiäre (Amnelius).
285. Ah min Jesu, lät ei mig (Amnelius).
286. Kiära siäl lät tig nu lida (Brask).
287. Misströsta ei, min christen god (Kolmodin).
- Bot psalmer.*
- Jeremie klagewisa /kap. 3./*
294. Ah hur stort är mitt elände (Spegel).
295. Med suck och gråt för tig (Petraeus).
297. Mitt skuldregister när jag wil (Petraeus).
299. Är jag allen en främpling (Arrhenius).
300. O tu bittra sorga kiälla (Amnelius).
301. Jag kommer, milde Gud (Petraeus).
- Psalmer om ett christeligt lefwerne. I gemen.*
303. Jesus är mitt lif och krona (Brask).
304. Jag tackar tig, min Gud (Brask).
305. För tig, ah milde Herre Gud (anon.).
- Om tolamod och förnöijelse i Gudi.*
307. Haf tolamod, war from och god (ä).
311. Hwad wil tu tig bedröfwä (Brask).
312. Hwad Gudi täckes, är mig täckt (Brask).
313. Jesus är min hägnad (Schmedeman).
314. Til Gud min sak hemställer jag (ä).
316. Hwad kan doch min siäl förnöija (Allon).
- Om werldenes wäsende, fåfängelighet och föracht.*
318. Alt hwad wi på jorden äga (Brask).
319. Far tin wäg tu arge werld (Amnelius).
320. Far wäl tu snöda werld (Amnelius).
322. Tu söta werld far wäl (anon.).
323. Jesus alt mitt goda är (Arrhenius).
- Emot okyskhet och skiörlefnad.*
326. Wi böre oss städz reda (Brask).
Emot högfärd.
328. Menniskia ästu så högfärdig (Boëthius).
- Psalmer i bedröfwelse, kors och anfächtning.*
231. Mån jag olyckan ei undgå (ä).
334. Sorgen för glädien går (ä).
336. Zion klagar med stor smärta (Boëthius).
338. Af hiertat hafwer jag tig kiär (ä).
340. Herre, tu min tröst och fromma (Arrhenius).

342. Ah när wil thet ände blifwa
(anon.).

345. Gif tig vp min siäl til Gud
(Brask).

346. Wänder om i sorgse sinnen
(Brask).

349. Efter moln skin solen klar
(Brask).

Böne psalmer.

350. Mitt hierta frögda tig (Allon).

353. O store Gud, min Fader och min
Herre (Allon).

354. Hör, Herre Gud, min hiertans
röst (anon.).

355. Tu ting, o Gud, bedz jag af tig
(ä).

Lof- och tacksäijelse psalmer.

359. På hwad sätt, o Herre kiär
(Brask).

The tre mäns lofsång i elden.

360. Lofwat ware Herren, Wäre fä-
ders Gud (Spegel).

Hanne lofsång. 1 Sam. 2.

361. Mitt hierta nu fast gläder sig
(Spegel).

363. Nu tacker alle samtlig Gud
(Swedberg).

Om jordenes fruchtbarhet.

371. Tin klara sol, o Fader vår (ä).

372. Ah Herre, tu fast stränge Gud
(Swedberg).

I hungers nöd.

375. När tig går hungers nöd vppå
(ä).

376. Then som frisker är och sund
(Brask).

*Psalmer för åtskillige stånds perso-
ner och wid besynnerliga tillfällen.
En lärares böne psalm.*

380. O gode herde, som gaf vt titt
lif (Swedberg).

*Psalmer angående thet h. ächtenskaps
ståndet.*

386. Huru Gud i begynnelsen him-
mel och jord (anon.).

387. Wi ønske nu vår brudgum och
brud (ä).

*Psalmer för resande til landz och
watn.*

396. Alzmächtige Gud i himmelrik,
O Christe (ä).

397. O Herre Gud och Fader min
(Brask).

398. Gud, tu som äst vår Fader kiär
(Brask).

Måltids psalmer.

401. Tacker Herranom som är ganska
blider (ä).
se (ä).

403. O Gud, tin godhet tacke wi (ä).
Morgon och afton psalmer.

Morgon eller afton psalmer.

407. När jag om morgonen tidt vpstår
(ä).

408. O Herre Gud, som all ting skop
(ä).

Morgon psalmer.

412. At tu mig i then mörcka natt
(ä).

413. Lius af lius, o morgonstierna
(anon.).

415. Then signade dag som wi här nu
se (ä).

416. O Gud tig ware lof och pris
(Spegel).

418. Wak vp min siäl, gif ähra (Spe-
gel).

419. Godt mod min siäl nu haf (Rud-
beck d. y.).

420. Morgonrådan Gud skie heder
(Brask).

421. O Gud, vår sol, hielp, skiöld
och hähr (Brask).

422. Wak vp min siäl! och war ei
sehn (Spegel).

423. Gud har sin sol igen vpsatt
(Spegel).

424. Wi tacke tig rätt hiertelig (Spe-
gel).

Afton psalmer.

430. Christe sann dagsens lius och
skien (ä).

432. Nu hafwer thenne dag (Colum-
bus).

433. Wi tacke tig, o Herre Christ (ä).

435. Tig Fader wil jag prisa (ä).
 436. Min ögon sluter jag (Brask).
 438. Nu hwilar hela jorden (Spegel).
 440. Går här fram i sinnen kiära (anon.).
 441. Solen går nu åter neder (Spegel).
 442. Framliden är nu thenne dag (Spegel).
 443. Nu i skuggans tid then tysta (Lindschöld).
Om the tolf dagsens stunder.
 444. O menniskia betänck all stund (ä).
Död- och begravnings psalmer.
Beredelse psalmer emot döden.
 447. Ewinnerlig är mitt hopp til Gud (ä).
 449. Gudi min sak hemställer jag (ä).
 450. På min Herra Gud allen (ä).
 452. O Jesu, när jag hädan skal (De la Gardie).
 453. När jag vti min enslighet (Lindschöld).
 454. Dödsens macht och tyranni (De la Gardie?).
Suckan i dödångest.
 456. Min jämmer nu en ända har (Arrhenius).
 458. O werld jag tig förlåter (ä).
 459. I Christi sår jag somnar in (anon.).
 460. Jag längtar af alt hierta (Arrhenius).
Begravnings psalmer.
 467. Låt oss begrafwa thenna kropp (Swedberg).
Om the alrayttersta.
Om then yttersta domen.
 472. En gång dö och sedan domen (Gripenhielm).
 473. Jag wet thet wist och fast (Arrhenius).
 474. Vsle siäl som syndfull är (Gripenhielm).
 475. Herre Gud, för tig jag klagar (Lucidor).
Om then osaliga ewigheten.
 477. O ewighet! Tin längd mig fast förskräcker (Lucidor).
Om helwetet.
 479. O syndig man som säker är (Lucidor).
Om thet ewiga lifwet.
 481. Ejja, mitt hierta rätt innerlig (anon.).

Det är frapperande, hur stor del av det nya materialet i den ordinarie swedbergska psalmboken, som skurits bort. Spegels, Lindschölds, Brasks, Arrhenius', Ammelius' och många andra författares moderna kyrkovisor ha till god del uteslutits. Swedbergs egen produktion har även åderlåtits. Av de äldre psalmer, som utelämnats, tillhöra många den grupp psalmer, som först föreligga i tryck i 1614 års Andelige psalmer och wijsor. Eftersom prinspsalmboken var avsedd att brukas av barn och ungdom, uteslöt Swedberg nya och ovanliga psalmer och behöll i stället de vanligaste och vid gudstjänsten mest brukade. Att detta varit hans motiv framgår även av hans uteslutning av äldre och i 1645 års psalmbok införda psalmer, som tydligen icke allmänt brukades. När Swedberg hösten 1693 begärde hos konungen att få utesluta en del psalmer ur de psalmböcker, som upplades för barn och

ungdom, framhöll han, att psalmboken innehöll psalmer, som icke syntes »wara så mycket nödiga för hwar och en».

Boken innehåller förutom den decimerade swedbergiska psalmboken »Konung Davidz Psaltare» (tryckt 1694). Psaltaröversättningen är den moderna, som inspirerats av Jesper Swedberg och som godkänts av prästeståndets utskott 1693. År 1695 gick man dock tillbaka till den proswedbergiska versionen. Detta gäller också evangelieboken, även den tryckt 1694. Liksom i det stora flertalet av tidens psalmböcker återfinnas Kristi pinas historia, »Om Christi himmelsfärd», och »En historia om Jerusalemis jämmerliga förstöring, kärteligen författad». Dessa små traktater utgöra liksom ett appendix till evangelieboken och äro sammantryckta med denna och med genomgående paginering.

Luthers lilla katekes, bönboken och den lilla skriften »En gudelig betrachtelse angående the obotfärdigas förhinder vti gudachtighetens öfning», — den sistnämnda av kalvinskt ursprung!, — voro samtliga tryckta var för sig och med särskild paginering för varje bok. Även dessa skrifter äro tryckta 1694.

Psalmboken och de till denna hörande styckena är ett typiskt arbete för Burchardi och hans mycket yrkesskickliga faktor Joh. Jacob Genath. Burchardis moderna affärsmetoder ha satt sina spår. Sålunda är psalmbokens pris utsatt. Detta var en stor nyhet på den svenska bokmarknaden. Prissättningen hade förut skett genom bokbindarna. Boken betingade ett pris av 4 daler och 16 öre kopparmynt.

Ett annat modernt affärstrick, som Burchardi brukade använda sig av, var att bifoga en tryckt katalog över förut tryckta eller under trycket varande skrifter. En sådan förteckning saknas icke heller i denna bok. Han pläderar där för åtskilliga tryckalster bl. a. den nya kyrkohandboken »ther vti är författat, huruledes gudztiensten med christelige ceremonier och kyrkioseder vti våra svenska församlingar skal blifwa hållen och förhandlad». Handboken finns blott i två format dels kvarto dels oktav men på »åtskilligt paper och för åtskilligt pris».

Psalmboken i duodes och oktav finns redan att köpa i olika prislägen beroende på papperets kvalitet. Däremot var den »för gement folck och barn» avsedda psalmboken in 18:o ännu icke färdig, men Burchardi hoppades, att den skulle kunna föreligga till julen 1694. Den stora kvartopsalmboken, som skulle komma att innehålla noter och melodier, var likaledes under trycket och

skulle sålunda kunna väntas inom rimlig tid. Denna bok kom dock aldrig ut i fullständigt skick beroende på att den swedbergiska psalmboken indrogs.

Bengt Wahlström.

Recensioner.

Arvastson, Allan: Den Thomander-Wieselgrenska psalmboken, Samlingar och studier till svenska kyrkans historia, 21, Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag, Stockholm, 1949.

I sin noggrant utförda studie har författaren givit en god bild av den stora betydelse, som psalmboksrevisionen spelade i 1840- och 1850-talens kyrkliga liv. Man är honom icke minst tacksam för det skickliga sätt, varpå han ställer in psalmboksfrågan i den då dagsaktuella debatten om Thomanders kyrkopolitiska reformprogram.

När den wallinska psalmboken utkom, mottogs den med stor entusiasm i de litterära kretsarna. I gammalpietistiska bygder ex. i Kalmar och Göteborgs stift riktades dock en kraftig kritik mot densamma. Det våldsammaste motståndet mot 1819 års psalmbok kom emellertid från den norrländska nyläsarrörelsen. Representanterna för denna hyperevangeliska rörelse menade sig i psalmboken finna uttryck för en lagisk uppfattning av den kristna tron.

Vid riksdagen 1845 föreslogs i en motion, att en kommitté borde tillsättas för att utröna, om norrlandsläsarna hade rätt i sin kritik. Motionen avsågs. Det är dock väl värt att lägga märke till att prof. Thomander i Lund tillstyrkte motionen,

och att han samma år vid en audiens hos konungen förde läsarledarnas talan.

Resultatet av Thomanders strävanden blev, att Kungl Maj:t beslöt låta domkapitlen i Uppsala och Lund yttra sig över de kyrkliga böckerna. De båda kapitlens skrivelser gävo icke uttryck åt någon önskan att revidera psalmboken. Psalmboksfrågan var dock aktuell i vida kretsar. Den wallinska psalmbokens hätskaste fiende var J. Ternström i Nordisk Kyrkotidning. Det blev emellertid Thomander, som grep sig an med uppgiften att revidera psalmboken. Detta låg fullt i överensstämmelse med hans kyrkliga reformsträvanden. Det thomanderska psalmboksarbetet var framförallt ett »bolagsarbete». Thomander och hans närmaste medarbetare Wieselgren synes ha strävat efter att knyta så många som möjligt till detta arbete. Det är av stort intresse att iakttaga bl. a. C. W. Skarstedts och J. Dillners förbindelser med den reviderade psalmbokens tillskyndare.

Huvudsyftet med den thomanderska psalmboksrevisionen var att skapa en bekännelsetrogen psalmbok men med 1819 års moderna språkdräkt. När psalmboken kom ut av trycket kritiserades den framförallt av liberala färgade tidningar, som i psalmbokens utgivande såg försök att understödja det fanatiska läseriet. På